LUND UNIVERSITY

Från professionalisering av yrken till professionalisering av yrkespraktiken

Introduktion

Wallander, Lisa

Published in:
Socialt arbete i förändring

2022

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

Link to publication

Citation for published version (APA):
Wallander, L. (2022). Från professionalisering av yrken till professionalisering av yrkespraktiken: Introduktion. I A. Angelin, & T. Hjort (Red.), *Socialt arbete i förändring: Utmaningar och villkor inom utbildning, forskning och praktik* (s. 181-186). Socialhögskolan, Lunds universitet.

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Download date: 13. Sep. 2026

Tema:

Från professionalisering av yrken till professionalisering av yrkespraktiken

Socialt arbete i förändring

– utmaningar och villkor inom utbildning, forskning och praktik.

Jubileumsbok 2022

ANNA ANGELIN & TORBJÖRN HJORT (red.)

Utdrag Tema professionalisering sid.181-250

ISBN: 978-91-7895-545-9
© Författarna och Socialhögskolan, 2022
Redaktörer: Anna Angelin & Torbjörn Hjort
Adress: Lunds Universitet, Socialhögskolan, Box 23, 221 00 Lund

Introduktion

LISA WALLANDER

Begreppet *professionalisering* tar sin utgångspunkt i det primära begreppet *profession*, och indikerar rörelse/förändring i vertikal eller horisontell riktning. Begreppets ursprungliga och sedvanligaste innebörd innefattar den förändring som sker när ett yrke övergår från att vara en icke-profession till att bli en profession. Men professionalisering kan också handla om professionella aktörers olika strategier för att – inom ramen för sitt dagliga praktiska arbete – göra anspråk på, ta ansvar för och stärka sitt praktik- och kunskapsfält. I den här inledningstexten kommer jag att kort diskutera dessa olika sätt att förstå professionalisering, och därefter presentera de tre texter som ingår i temat.

Till att börja med: låt oss hoppa över den definitionsstrid som länge har omgärdat begreppet profession, och bestämma att ”professioner är yrken som skapar och utför tjänster baserade på en viss teoretisk kunskap som man förvärvat genom specialiserad utbildning” (Brante, Svensson & Svensson 2019a, s. 17; jfr Molander & Terum 2008, s. 13). I mitten på förra seklet tilltog forskarnas intresse för professioner – det moderna samhällets ”spjutspetsar mot framtiden” (Brante 2014, s. 15) – och för den stegvisa process som ett yrke observerades genomgå för att bli till en profession. I en typisk sådan process förändrades yrket genom att det a) blev en heltidssysselsättning, b) fick en formell och specialiserad högre utbildning som krav, c) kompletterades av ett professionsförbund som tillvaratog medlemmarnas intressen, d) erhöll legitimation (statlig legitimitet för att utföra vissa bestämda uppgifter) och e) utvecklade och nedtecknade en professionsetisk kod (jfr Wilensky 1964). Till en början antogs processen vara relativt enhetlig och gemensam för alla professioner, men efter hand observerades variation i de professionaliseringsprocesser som beskrevs och analyserades i forskningslitteraturen. En anledning till variationen var att vissa tidiga modeller hade sin empiriska förankring i ett starkt selektivt urval studerade yrkesgrupper och deras kontexter; här handlade det framför allt om så kallade klassiska professioner från anglosaxiska länder. Dessa grupper professionaliserades typiskt ”underifrån”,

medan de allra flesta professioner i exempelvis Sverige istället har professionaliserats ”ovanifrån” (det vill säga att staten har varit en betydligt mer drivande aktör; Brante, Svensson & Svensson 2019a). En ytterligare anledning till variationen var att forskares olika sätt att teoretisera motiven till samt slutmålen för professionaliseringen hade betydelse för var de riktade sitt analytiska strålkastarljus (för en mer detaljerad redogörelse, se exempelvis Abbott 1988 eller Brante 2014). Oavsett en något svåröverskådlig heterogenitet inom forskningsfältet har det producerats en mängd fina fallbeskrivningar av enskilda yrkesgruppers professionaliseringsprocesser, varav exempelvis Stina Wingfors avhandling *Socionomyrkets professionalisering* (2004) är aktuell för vår del. Här lämnar vi beskrivningen av professionaliseringsbegreppets sedvanliga innebörd, och går vidare till att diskutera professionalisering av yrkespraktiken.

1988 publicerades Andrew Abbotts *The system of professions: An essay on the division of expert labor* – den utan tvekan mest citerade moderna klassikern inom professionsforskningen. Abbott (1988) förhöll sig kritisk gentemot den existerande forskningen om professionalisering, som enligt honom hade fokuserat mer på hur professioner var organiserade än på vad de faktiskt sysslade med. Eftersom professionalisering i mångt och mycket syftar till yrkesmonopol, det vill säga till kontroll över ett visst arbets-/praktikområde, menade Abbott att *arbetet i sig* bör ligga till grund för analysen. Dessutom kritiserade han forskningens gängse förfarande att studera ett yrke i taget. Professionalisering innefattar, enligt Abbott, en kamp om kontroll över ett visst arbete, och den kampen sker ofta i strid mellan olika yrkesgrupper. Därför bör man istället studera system av professioner. Här måste vi självklart nämna det stora forskningsprogrammet under ledning av Thomas Brante, och med sitt huvudsakliga säte här på Socialhögskolan, inom vilket en större tvärvetenskaplig grupp forskare har studerat och analyserat framväxten och förvandlingen av professioner inom sju praktik- och kunskapsfält i Sverige (Brante, Svensson & Svensson 2019a, 2019b).

I vårt aktuella sammanhang är det inte Abbotts (1988) historisk-sociologiska analyser på meso- och makronivå som är av störst relevans, utan hans fokus på det professionella arbetet som analysenhet. I och med lanseringen av hans teori såddes nämligen ett frö till ett slags performativ eller kognitiv vändning inom professionsforskningen, det vill säga där man började intressera sig för det professionella handlandet/arbetet och för den kunskap som ligger till

grund för detta. Denna vändning plockades senare upp och utvecklades vetenskapsteoretiskt av Thomas Brante (till exempel Brante, 2014). Abbotts huvudsakliga begrepp i analysen var *jurisdiktion*, vilket åsyftar de former av kontroll som skapar och upprätthåller länken mellan en profession och ett visst arbete (Abbott 1988, s. 20). Denna kontroll innefattar dels de olika sociala arrangemang som ramar in ett yrkesmonopol (till exempel utbildning/yrkesförbund/legitimation, jfr ovan). Men det som berättigar den *sociala* kontrollen är i själva verket den *kulturella* kontrollen av arbetet, med vilket avses en professions erkända anspråk på att kunna identifiera/formulera/definiera och lösa en viss uppsättning praktiska problem (det vill säga själva arbetsuppgifterna). Själva problemformuleringen och problemlösningen – här använder Abbott den medicinska metaforen *diagnosis*, *inference*, *treatment* – utgör de facto de grundläggande aktiviteterna i professionellt arbete, oavsett vilken profession det handlar om. Genom att förankra dessa aktiviteter i en kulturellt erkänd bas av abstrakt kunskap, där vetenskapen idag anses vara den främsta – om än inte den enda – källan, stärks och legitimeras en yrkesgrupps kulturella jurisdiktion. Utifrån Abbotts tvådelade förståelse av jurisdiktion är det således möjligt att delvis flytta fokus från professionaliseringens sociala villkor, sammanhang och konsekvenser, och istället analysera professionalisering i termer av hur olika professionsaktörer, inom ramen för sitt dagliga arbete med praktiska problem, gör anspråk på, tar ansvar för och stärker sitt praktik- och kunskapsfält. Bland aktörerna ingår, förutom praktikerna själva, bland annat de forskare, lärare och studenter som är knutna till en viss profession.

Mot bakgrund av ovanstående diskussion vill jag nu presentera temats tre bidrag, vilka sammantaget behandlar professionalisering av/i socialt arbete ur båda ovanstående perspektiv, det vill säga både med betoning på professionalisering ”av yrket” och ”av yrkespraktiken”, om dock med absolut tonvikt på det sistnämnda. I sitt kapitel *Hälso- och sjukvårdskuratorn* gör Eva Johnsson och Åsa Ritenius Manjer inledningsvis en rik historisk exposé över hälso- och sjukvårdskuratorernas drygt 100-åriga historia i Sverige och över deras strävan efter legitimation, vilken infriades den 1 juli 2019. Sedan ställer de sig frågan: betyder legitimationen att kuratorerna nu har kommit i mål (att professionaliseringen är fullbordad), eller innebär den att de står vid startlinjen inför nya utmaningar (som till exempel att i praktiken tydliggöra och förstärka sitt praktik- och kunskapsfält)? Utifrån sekundärdata och intervjuer

med kuratorer diskuterar författarna bland annat det intressanta förhållandet att kuratorernas psykosociala kunskapsbas i praktiken, det vill säga inom sjukvårdsorganisationen, visserligen är underordnad den medicinska, men att kuratorerna ändå har stor autonomi när det gäller att bestämma sina arbetsuppgifter, eller ”vem, vad och hur de ska hjälpa en patient eller anhörig”. Den relativa friheten att själva sätta gränser kring sitt praktikfält, utåt och inåt, förefaller dock åtföljas av en otydlighet i yrkesutövningen, vilket bland annat tar sig uttryck i svårigheter att sätta ord på sin kompetens och sitt kunskapsfält. Denna otydlighet kan i sin tur tyda på en sårbar jurisdiktion – på att subprofessionens legitimitet utåt eventuellt riskerar att försvagas. Johnson och Ritenius Manjer argumenterar således för att det arbets- och kunskapsmässiga innehållet i kuratorernas psykosociala praktik bör tydliggöras.

I sitt kapitel *Det sociala arbetet, politiken och juridiken* bjuder Sara Hultqvist och Martina Axmin in oss läsare till deras pågående samtal om juridik, politik och socialt arbete. Samtalet, vilket inleddes när de båda tillsammans med ytterligare ett par kollegor arbetade med att skriva ett remissvar till slutbetänkandet *Hållbar socialtjänst – en ny socialtjänstlag* (SOU 2020:47), lyfter på ett utomordentligt vis fram och ger mening åt den mycket angelägna men av akademiker inte sällan åsidosatta tredje uppgiften. Denna tredje uppgift handlar om de högre lärosätenas uppdrag att – utöver utbildning och forskning (två huvuduppgifter) – sprida kännedom om forskning och samverka med det omgivande samhället. En fråga som ställs i kapitlet är vilket ansvar som egentligen åligger forskare och lärare vid en professionsutbildning såsom socionomutbildningen att delta i politiska processer på makronivå? Författarna framhåller att vår lagstadgade uppgift att sprida och nyttiggöra vår forskning och våra specialiserade kunskaper exempelvis kan ske genom att vi deltar som experter i utredningar, författar remissvar och väcker offentlig debatt i frågor knutna till vårt praktik- och kunskapsfält. Genom att vara med och formulera problem samt bidra med kunskap om lösningar på makronivå kan forskare och lärare i ämnet socialt arbete både axla vetenskapspersonens särskilda demokratiska ansvar och bidra till att professionens kulturella jurisdiktion stärks. Hultqvist och Axmin menar att den höga förändringstakten i det sociala arbetets praktikfält och i de juridiska regelverk som omgärdar detta gör ansvaret extra stort: som representanter för professionen bör vi även ”stå upp för yrkesetiska värden, […] jorda dessa värden och göra dem motståndskraftiga mot skiftande politiska vindar”. Sist men inte minst skapar kapitlet en

spännande kontinuitet med jubileumsskriften *Socialhögskolan i Lund 50 år*, genom att – precis som för 25 år sedan – bygga in tankar och idéer från egna intervjuer med Thage G Peterson, en tidigare student vid Socialhögskolan som är mera känd som talman, minister och FN-delegat.

I sitt kapitel *Socialarbetarens expertis: Kunskap i och om professionella bedömningar* tar sig Lisa Wallander an något av det mest centrala i det sociala arbetets praktik: nämligen praktikerns kunskapsanvändning (vilket relateras till expertis). Detta sker i form av en beskrivning och sammanlänkning av olika teoretiska perspektiv, vilka har sina ursprung bortanför det sociala arbetets traditionella teori- och forskningsfält. Ett centralt antagande i kapitlet är att användningen av specialiserad kunskap för att identifiera/formulera och lösa praktiska problem – det professionella arbetets grundläggande aktiviteter (jfr Abbott ovan) – i grunden utgör kognitiva (det vill säga tänkande-) göromål, vilka *tar sina främsta uttryck i de bedömningar man gör*. I sitt kapitel väljer Wallander att tillfälligt bortse från den oerhörda komplexitet som omgärdar socialarbetarens dagliga bedömningsarbete, och istället fördjupa sig i bedömningens kognitiva dimension. Hon anammar en etablerad distinktion mellan bedömning som tankeprocess vs slutsats, och diskuterar grundligt – och med exempel från det sociala arbetets praktik – teorier och forskning om domänkunskapens natur (kunskapen *i* bedömningar) och om våra tankeprocesser (kunskapen *om* bedömningar). I professionslitteraturen brukar man ofta tala om resan från novis till expert – en resa som i mångt och mycket handlar om att bli bättre och bättre på att lösa de problem som ryms inom ens praktikfält. Wallander menar att en förutsättning för att en sådan resa skall leda till rätt destination är just en förhöjd medvetenhet om hur ens samlade kunskap tar sig uttryck och formas i ens professionella bedömningar. I sin avslutande del ger hon exempel på strategier för en sådan ”professionalisering på individnivå”, hävdar att detta slags professionalisering sannolikt även stärker professionens kulturella jurisdiktion, och argumenterar för att resan/förändringsprocessen bör betraktas som ett kollektivt ansvar.

Referenser

Abbott, A. (1988) *The system of professions: An essay on the division of labor*. Chicago: The University of Chicago Press.

Brante, T. (2014) *Den professionella logiken: Hur vetenskap och praktik förenas i det moderna kunskapssamhället*. Stockholm: Liber.

Brante, T., Svensson, K. & Svensson, L.G. (2019a) *Det professionella landskapets framväxt*. Lund: Studentlitteratur AB.

Brante, T., Svensson, K. & Svensson, L.G. (2019b) *Ett professionellt landskap i förvandling*. Lund: Studentlitteratur AB.

Molander, A. & Terum, L.-I. (2008) Profesjonsstudier – en introduksjon. I: Anders Molander & Lars-Inge Terum (red.) *Profesjonsstudier* (ss. 13-27). Oslo: Universitetsforlaget.

Wilensky, H.L. (1964) The professionalization of everyone? *American Journal of Sociology*, 70(2): 137–158.

Wingfors, S. (2004) *Socionomyrkets professionalisering*. Akademisk avhandling. Göteborg Studies in Sociology No 20. Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.